

2015

Центр науково-освітніх
інновацій та моніторингу

Аналітична довідка
за результатами моніторингового
дослідження
«Стан превентивного виховання в
основній школі»

**Департамент освіти і науки, молоді та спорту
виконавчого органу Київської міської ради
(Київської міської державної адміністрації)
Центр науково-освітніх інновацій та моніторингу**

**Аналітична довідка
за результатами моніторингового дослідження
«Стан превентивного виховання в основній школі»**

Довідку підготували: *Т.Л. Казиміренко, С.В. Шелковська*

Статистичне опрацювання результатів: *Н.А. Ващаєва*

Літературне редагування: *Д. А. Суліменко*

Київ

2015

Зміст

Вступ.....	3
Програма проведення дослідження.....	5
1. Загальна характеристика учасників дослідження.....	9
2. Характеристика інструментарію моніторингового дослідження	11
3. Загальна характеристика результатів анкетування	12
3.1. Стан формування девіацій в учнів 9-х класів.....	12
3.2. Вплив освітнього середовища навчального закладу на профілактику відхилень у поведінці підлітків	14
3.3. Роль сім'ї в профілактиці девіантної поведінки підлітків	18
3.4. Профілактична робота, що проводиться у ЗНЗ з попередження асоціальної спрямованості поведінки підлітків.....	21
Стислий виклад інформації	27
Висновки за результатами проведеного дослідження.....	30
Рекомендації за результатами проведеного дослідження.....	33

Вступ

Одним із напрямів виховної роботи навчального закладу є профілактика та корекція девіантної поведінки підлітків. Актуальність такої діяльності обумовлена тим, що за останні десятиліття відбулося стрімке розширення спектру асоціальної і протиправної активності молоді в царині соціокультурних девіацій і залежностей (таких як ігроманія, інтернет-залежність тощо). У сферу підліткових девіацій потрапляє все більше молодих людей. Девіантна активність суттєво погіршує «стартові» умови соціалізації молодого покоління, виводячи із активного громадського життя найбільш дієздатну і активну частину населення.

У Національній доктрині розвитку освіти наголошується, що освіта в Україні має стати «найважливішим чинником гуманізації суспільно-економічних відносин, формування людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної і суспільної цінності».

Педагогічні та виховні заходи щодо превентивного виховання дітей та молоді на державному рівні регулюються такими законодавчими документами: наказ Міністерства від 03.08.2012 р. № 888 «Про затвердження Плану заходів Міністерства освіти, молоді та спорту щодо профілактики правопорушень серед дітей та учнівської молоді на період до 2015 року», Концепція превентивного виховання дітей і молоді (Окреме видання), 1998 року, розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.11.2010 р. № 2140 «Про затвердження плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011-2015 роки». Пріоритетними в роботі навчальних закладів із означеної проблеми залишаються такі превентивні заходи: просвітницька діяльність, що

спрямована на формування негативного ставлення до протиправних дій; інформування учнів щодо прав людини, здорового способу життя, ВІЛ/СНІДу, інфекцій, що передаються статевим шляхом, репродуктивного здоров'я, відповідального батьківства; розвиток особистісних ресурсів, життєвої компетентності, вироблення адаптивної стратегії поведінки; формування здорової статево-рольової та сімейної ідентифікацій.

Підвищити результативність профілактики відхилень у поведінці молоді можливо за умови організації відстеження позитивних і негативних тенденцій в освітньому процесі, а саме: ставлення учнів до навчальної та громадської діяльності, праці, педагогічних впливів, однолітків, токсичних речовин і алкоголю; рівень засвоєння моральних норм і цінностей; сформованість життєвих і професійних планів, розвиток інтересів, вольових якостей, навичок самоаналізу, самокритичного ставлення до себе, культури поведінки, здатності до емпатії тощо. Педагогічний моніторинг є дієвим інструментом реалізації вищезазначених завдань.

На виконання наказу Департаменту освіти і науки, молоді та спорту виконавчого органу Київський міської ради (Київської міської державної адміністрації) від 29.04.2015 р. № 255 Центром науково-освітніх інновацій та моніторингу 14 травня 2015 року було проведено дослідження щодо стану превентивного виховання в основній школі м. Києва.

Програма проведення дослідження

Обґрунтування дослідження

Останнім часом серед молоді спостерігається тенденція до збільшення таких видів девіацій: відмова вчитися, лихослів'я, непослух, утеча з дому хуліганство, вандалізм тощо. У крайніх формах стали виявлятися жорстокість і агресивність. Особливу тривогу викликає зростання залежних форм і способів поведінки: вживання алкоголю, куріння, наркоманія. З'являються нові види девіантної поведінки: участь у воєнізованих формуваннях політичних організацій екстремістів, рекет, проституція і сутенерство. Крім того, серед підростаючого покоління набуває поширення правовий нігілізм – усвідомлене ігнорування вимог закону, заперечення соціальної цінності права.

Підлітковий вік є одним з найскладніших періодів в онтогенезі людини. У цей період закладаються основи свідомої поведінки, вимальовується загальна спрямованість моральних уявлень і соціальних установок. Недостатньо сформована здатність протистояти негативним впливам навколишньої дійсності робить підлітковий вік найбільш вразливим до виникнення девіантної поведінки.

Аналіз численних досліджень з проблем девіацій дозволяє систематизувати основні фактори, що призводять до формування девіантної поведінки молоді. На сьогодні – це зміни в системі цінностей і способу життя; негативний вплив найближчого соціального оточення (сім'ї, референтних груп та субкультурних об'єднань, ЗМІ, шкільної спільноти); вікові особливості особистості підлітка, недостатній життєвий досвід, схильність до наслідування дорослих, намагання звільнитися від опіки з боку батьків.

Найбільшу актуальність проблема профілактики та корекції девіантної поведінки набуває в освітніх установах. Девіації і залежності нерідко є результатом «соціальної інфекції», поширення якої відбувається всередині навчальних груп. У той же час підлітки в освітньому закладі перебувають у зоні

соціального контролю і впливу педагогічного колективу. Тому вирішальними факторами профілактики та корекції девіантної поведінки в даному випадку є середовище навчального закладу та активність самого підлітка щодо освоєння і формування свого життєвого простору.

Такий стан речей актуалізує проблему аналізу превентивних впливів у навчально-виховному процесі, що унеможливають чи попереджають формування девіантної поведінки та дослідження профілактичних технологій і методів, здатних зменшити простір ненормативної поведінки.

Тема дослідження – стан превентивного виховання в основній школі.

Концепція дослідження

«Превентивний» – в перекладі з латинської (praevenivus) означає запобіжний. Система превентивного виховання – керована діяльність, яка забезпечує теоретичну і практичну реалізацію заходів превентивного характеру, спрямованих на попередження, подолання відхилень у поведінці школярів і запобігання розвитку різних форм їх девіантної поведінки.

Превентивна робота в навчальному закладі базується на вивченні психолого-педагогічних особливостей підліткового віку; індивідуальних властивостей, потреб, інтересів кожного підлітка; дослідженні стану сімейного виховання.

Ефективність превентивного виховання підвищується, якщо:

- стимулювати здоровий спосіб життя й позитивну соціальну орієнтацію учня;
- використовувати активні форми й методи виховного впливу на учнів (діалоги, аутотренінги, дискусії, акції);
- здійснювати сімейне, шкільне виховання на засадах гуманізму, демократизму, доброзичливості, партнерських взаємин.

У дослідженні вивчались такі компоненти девіантної поведінки підлітків:

1. Рівень розвитку мотиваційної і емоційно-вольової сфер, що розкриваються через систему показників: ставлення до навчальної та громадської діяльності, педагогічного впливу, однолітків, шкідливих звичок.
2. Сформованість моральних норм і цінностей, інтересів і потреб.
3. Здатність протидіяти негативному впливу.

У дослідженні підлягали аналізу фактори, умови превентивного виховання:

1. Психологічний і моральний клімат у сім'ї, дитячо-батьківські стосунки.
2. Методика соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки підлітків у загальноосвітніх закладах.
3. Організація позашкільної освіти, що реалізує інтереси і потреби підлітків.
4. Загальні особливості проявів дефектів правової та моральної свідомості підлітків.
5. Створення в загальноосвітньому навчальному закладі сприятливого комунікативного простору.

Об'єкт дослідження – процес превентивного виховання учнів 9-х класів.

Предмет дослідження – соціально-педагогічні чинники, що впливають на превентивне виховання учнів 9-х класів.

Мета дослідження – вивчити стан, соціально-психологічні чинники, що сприяють превентивному вихованню; визначити форми и способи профілактики девіантної поведінки учнів 9-х класів.

Завдання дослідження:

1. Вивчити теоретичний аспект проблеми превентивного виховання в загальноосвітньому навчальному закладі.
2. Розробити анкету для учнів 9-х класів.
3. Отримати інформацію про формування девіацій серед учнів 9-х класів.

4. Проаналізувати особливості дитячо-батьківських стосунків у родині та їх можливий вплив на розвиток девіантної поведінки учнів 9-х класів.
5. Вивчити стан організації превентивного виховання учнів у основній школі загальноосвітніх навчальних закладах
6. Дослідити ставлення учнів до негативних звичок.
7. Отримати інформацію про соціально-психологічне благополуччя учнів вдома та школі.
8. Отримати інформацію про форми дозвілля учнів 9-х класів.
9. Визначити шляхи і засоби підвищення ефективності профілактики девіантної поведінки підлітків.
10. Здійснити порівняльний аналіз результатів досліджень за 2013 і 2015 роки.
11. Визначити проблемні питання у превентивному вихованню учнів 9-х класів.
12. Підготувати аналітичний звіт і розробити рекомендації для педагогічних працівників.
13. Підготувати презентації за результатами дослідження.
14. Надати звіт за результатами дослідження до Департаменту освіти і науки м. Києва.
15. Ознайомити з результатами дослідження громадськість.

Практичне значення дослідження

Практичне значення дослідження полягає в тому, що отримана інформація щодо стану превентивного виховання в основній школі м. Києва, може бути використана в практичній діяльності педагогів, психологів, соціальних педагогів, педагогів установ додаткової освіти для забезпечення процесу соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки та запобігання протиправної поведінки підлітків.

1. Загальна характеристика учасників дослідження

У дослідженні брали участь 1996 учнів 9-х класів із 100 загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) м. Києва (51,1% – хлопці, 48,9% – дівчата) із них розподіл за районами такий (таблиця 1):

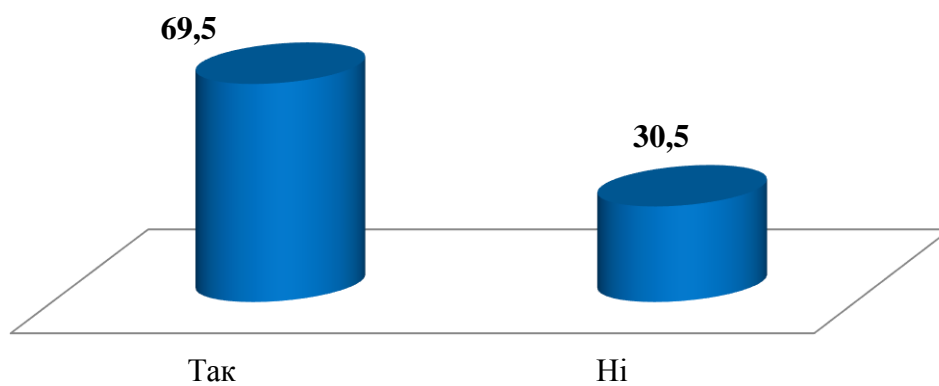
Таблиця 1. Розподіл фактичного обсягу вибірки

Район	Кількість опитаних	Частка опитаних, %
Голосіївський	140	7,0
Дарницький	320	16,1
Деснянський	240	12,1
Дніпровський	280	14,0
Оболонський	200	10,0
Печерський	120	6,0
Подільський	116	5,8
Святошинський	220	11,0
Солом'янський	220	11,0
Шевченківський	140	7,0
Усього	1996	100,0

У рамках проведення дослідження «Стан превентивного виховання в основній школі» обстеженню підлягали державні загальноосвітні навчальні заклади (ЗНЗ), у яких є 9-ті класи (за винятком вечірніх шкіл, шкіл-інтернатів для дітей з особливими потребами).

Серед учасників дослідження більше половини дев'ятикласників (69,5%) мають брата чи сестру, кожен третій учень – єдина дитина у сім'ї (діаграма 1).

Діаграма 1. Розподіл відповідей учнів на запитання: «Чи є у Вас брат (-ти)/сестра (-ри)?», (у відсотках)

2. Характеристика інструментарію моніторингового дослідження

Для реалізації мети дослідження та різнобічного вивчення проблеми розроблено анкету для учня.

В інструментарії моніторингового дослідження «Стан превентивного виховання в основній школі» були використані такі типи запитань: усі запитання прямі; 7 запитань напівзакритих та 16 закритих; 9 запитань одноваріантних та 14 багатоваріантних (із формою відповідей «меню»).

Метою запитань анкет було одержання інформації про:

- профілактичну роботу, яка проводиться в ЗНЗ м. Києва щодо попередження девіантної поведінки учнів;
- стан формування девіацій в учнів 9-х класів;
- ставлення учнів до негативних звичок;
- життєві пріоритети сучасних підлітків;
- соціально-психологічний комфорт учнів удома та в школі;
- залучення учнів до позаурочної роботи у ЗНЗ та поза його межами.

3. Загальна характеристика результатів анкетування

3.1. Стан формування девіацій в учнів 9-х класів

Результати дослідження дають змогу проаналізувати формування девіантної поведінки учнів 9-х класів. На думку дев'ятикласників, серед підлітків найбільш поширеними формами деструктивної поведінки є куріння, вживання нецензурних слів, грубість, негативне ставлення до навчання, конфліктність у стосунках з оточуючими (діаграма 2). У відкритій частині запитання «На Вашу думку, які найбільш поширені форми протиправної поведінки у підлітковому середовищі?» учні 9-х класів відповіли: байдуже, зневажливе ставлення до оточуючих, неповага до інших, бажання самоствердитися за рахунок інших, пропаганда нездорового способу життя.

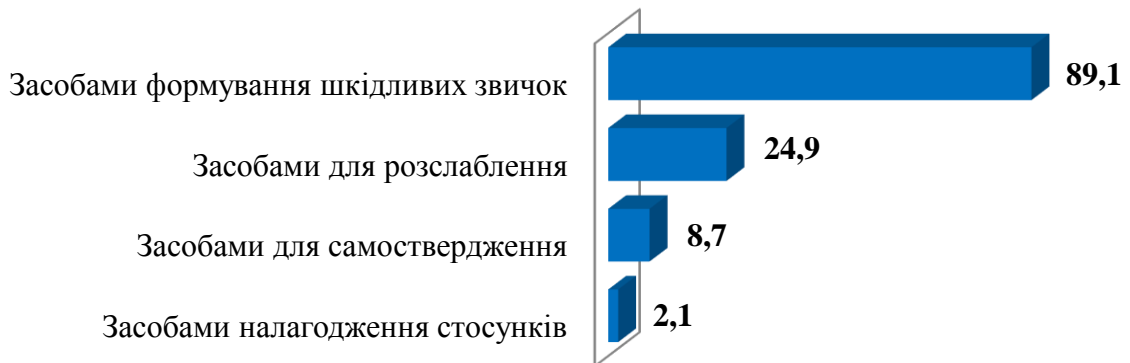
Значною мірою причинами такого стану є негативний приклад дорослих, а також психологічний конфлікт між ставленням дорослого до підлітка, як до дитини і уявленням підлітка про міру власної дорослості.

Діаграма 2. Розподіл відповідей учнів на запитання: «На Вашу думку, які найбільш поширені форми протиправної поведінки у підлітковому середовищі?», (у відсотках)

Більшість дев'ятикласників (89%) декларує негативне ставлення до шкідливих звичок, визнає соціальні норми. Підліткам важко зізнатися у порушенні соціальних норм. Підтверджує це малий відсоток учнів, які зізналися у вживанні алкоголю, курінні (3%). Разом з тим кожний п'ятий учень (25%) вважає алкоголь, наркотики, цигарки засобами для розслаблення, а майже кожен десятий засобом для самоствердження. Такий стан речей потребує роз'яснювальної роботи серед школярів про наслідки шкідливих звичок.

Діаграма 3. Розподіл відповідей учнів на запитання: «На Вашу думку, чим є алкоголь, наркотики, цигарки?», (у відсотках)

У відкритій частині запитання «Які саме шкідливі звички Ви маєте?» учні назвали: захоплююсь комп'ютерними іграми, Інтернетом, телепередачами, граю в карти; надмірно вживаю солодке, газовані напої; вживаю слова-паразити, ненормативну лексику, голосно розмовляю, довго сплю тощо.

Отже, у підлітковому середовищі, на думку учнів 9-х класів, тією чи іншою мірою розповсюджені різні прояви відхилень у поведінці. Переважають шкідливі звички і вербальна агресія. При цьому, більшість учнів (до 90%) усвідомлює згубний вплив шкідливих звичок на організм.

3.2. Вплив освітнього середовища навчального закладу на профілактику відхилень у поведінці підлітків

Більшу частину свого часу підлітки проводять у школі, де розкриваються їхні індивідуальні особливості, а також стають очевидними проблеми розвитку.

Порівняння результатів двох досліджень «Створення умов у загальноосвітніх навчальних закладах м. Києва для всебічного розвитку підлітків» (2013 р.) і «Стан превентивного виховання в основній школі» (2015 р.) дало підставу зробити висновок, що у київських школах залишаються невирішеними такі проблеми виховання підлітків: прогули уроків, конфлікти,

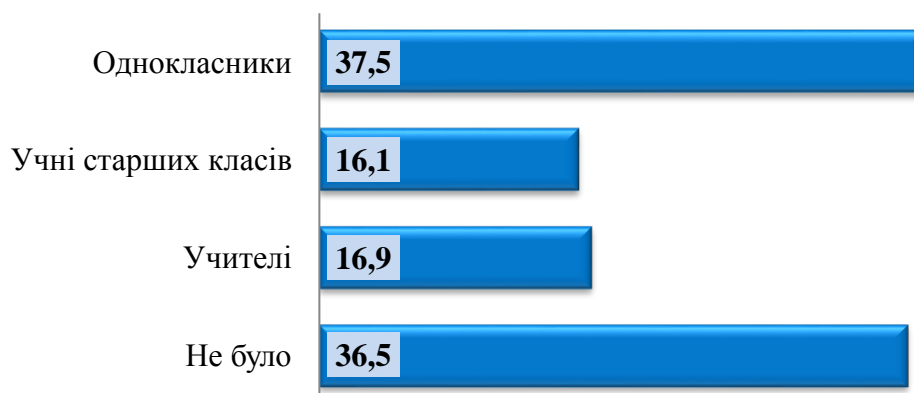
вживання алкогольних напоїв. За останні два роки зріс показник асоціальної поведінки – прогули уроків. Це може свідчити про зменшення контролю з боку батьків та педагогів за станом відвідування учнів школи.

Діаграма 4. Розподіл відповідей учнів на запитання: «Чи є у Вашому класі учні, які мають певні проблеми?», (у відсотках)

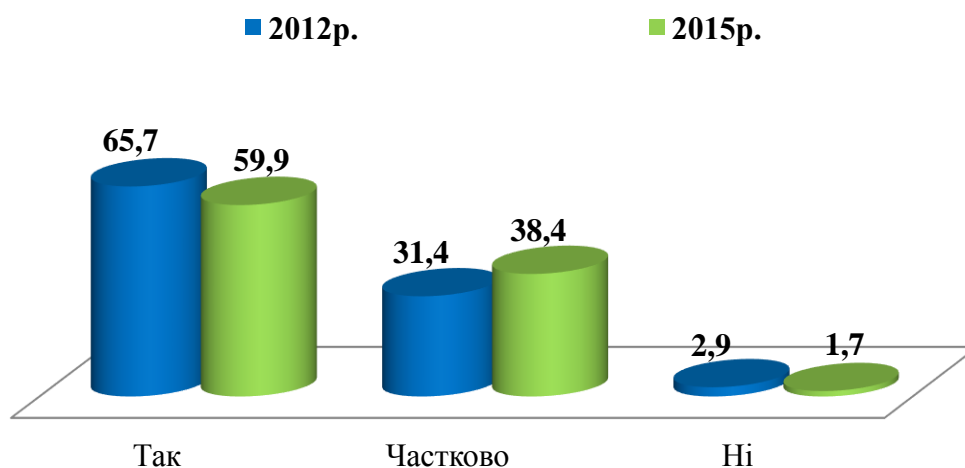
Не менш важливою у київських школах залишається проблема насилля, жорстокості в учнівських колективах. Так, тільки третина учнів 9-х класів (36,5%) не мали досвіду негативного ставлення з боку учасників навчально-виховного процесу (діаграма 5). А кожний п'ятий учень (18%) сам був ініціатором агресії стосовно інших. Такий стан речей свідчить про недостатню превентивну роботу у частині попередження виникнення та поширення в навчальних закладах осередків агресивної поведінки, яка зачіпає проблеми соціально-рольових і міжособистісних стосунків.

Діаграма 5. Розподіл відповідей учнів на запитання: «Чи були випадки, коли Вас ображали, принижували у школі?», (у відсотках)

Порівняно з 2013 роком цьогорічні дев'ятикласники менше задоволені стосунками з однокласниками (діаграма 6). Лише 36% дев'ятикласників не мали проблем у стосунках з однокласниками. Спостерігається погіршення соціально-психологічного клімату у випускних класах основної школи.

Діаграма 6. Розподіл відповідей учнів на запитання: «Чи задоволені Ви своїми стосунками з однокласниками?», (у відсотках)

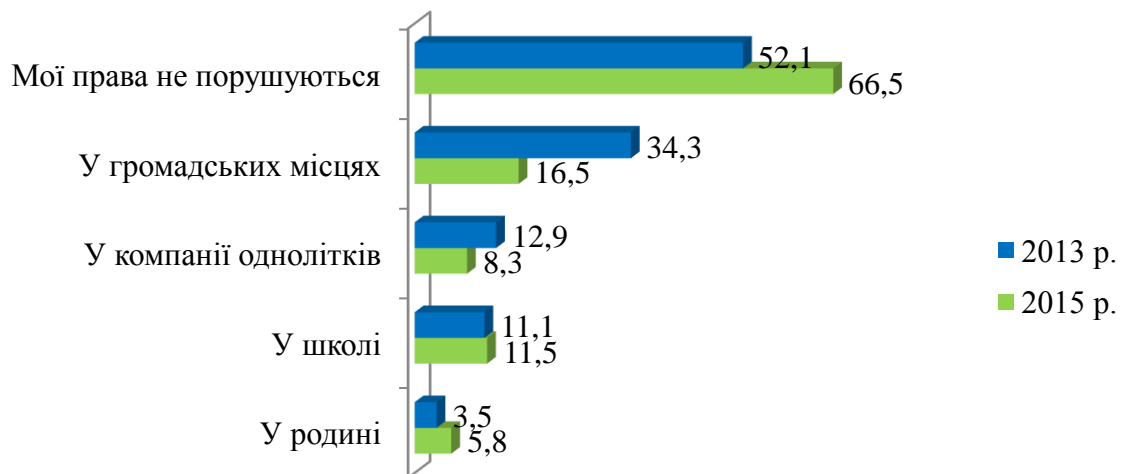

Один з головних напрямів превентивного виховання є забезпечення захисту прав учня в системі освіти. На діаграмі 7 наведена динаміка щодо дотриманням прав учнів у різних сферах їхньої життєдіяльності. Позитивним є

той факт, що порівняно з 2013 роком, збільшився відсоток учнів, учасників дослідження, які не зазнавали жодних утисків від оточуючих. Однак порівняння результатів дає підставу зробити висновок, що ситуація у школі не зазнала позитивних змін: навчальний заклад став більш стресогенним осередком для підлітків, ніж компанії однолітків. Погіршилась ситуація і в родинях учнів.

У відкритій частині запитання «Де Ваші права порушуються найчастіше?» учні зазначили – під час відеоігор.

Діаграма 7. Розподіл відповідей учнів на запитання: «Де Ваші права порушуються найчастіше?», (у відсотках)

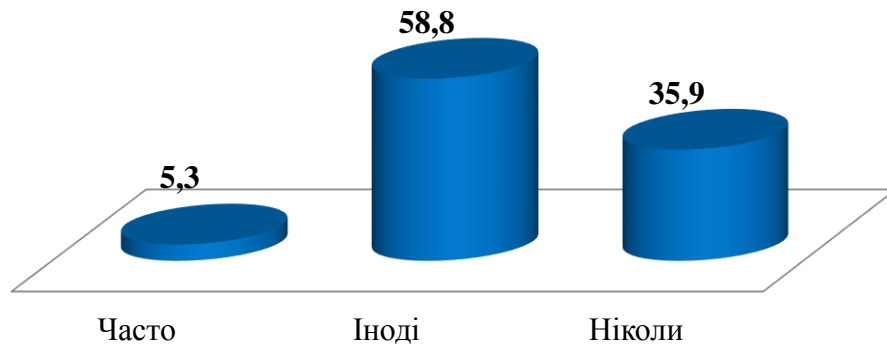
Отже, у київських школах спостерігається тенденція щодо збільшення кількості випадків порушення учнями 9-х класів шкільної дисципліни, деструктивної взаємодії в учнівських колективах. Ситуація ускладнюється тим, що до комунікативної агресії долучаються всі учасники навчально-виховного процесу.

3.3. Роль сім'ї в профілактиці девіантної поведінки підлітків

Сім'я - основний і найважливіший інститут становлення особистості, Саме в родині дитина отримує перший життєвий досвід. На жаль, він не завжди буває позитивним. Нерідко причини відхилень у поведінці дітей криються у сім'ї. Моніторинг стосунків дітей і батьків, морально-ціннісних орієнтирів та психологічної атмосфери в родині є одним із ефективних інструментів превентивного виховання.

За результатами дослідження, у більшості родин дев'ятикласників (84,5%) панує доброзичливе ставлення один до одного, у 87,9% – взаєморозуміння. У відкритій частині запитання «Що переважає у стосунках між Вами і Вашими батьками?» учні зазначили: повага, довіра, відвертість, підтримка, піклування. Однак часом у стосунках виникають конфлікти, сварки. Так, у кожній сьомій родині (14,3%) час від часу трапляються грубість, жорстокість, а у кожній п'ятій (20%) – використовують ненормативну лексику. Закономірно, що така ситуація в сім'ях не сприяє формування у підлітків імунітету до негативних впливів соціального оточення. Наприклад, тільки третина дев'ятикласників (35%) ніколи не вживала нецензурні слова, а для кожного двадцятого підлітка нецензурні слова є нормою спілкування (діаграма 8).

Діаграма 8. Розподіл відповідей учнів на запитання: «Як часто Ви вживаєте нецензурні слова?», (у відсотках)

За даними нашого дослідження, майже 25% дев'ятикласникам уперше запропонували спробувати спиртне близькі люди (батьки, родичі). Тільки половина опитаних учнів (46,8%) не вживали спиртні напої (діаграма 9).
Діаграма 9. Розподіл відповідей учнів на запитання: «Хто запропонував Вам уперше спробувати спиртне?», (у відсотках)

У родині закладається система ціннісних орієнтацій, життєвих пріоритетів. Для отримання інформації щодо ціннісних орієнтацій підліткам було запропоновано відповісти на запитання: «Що Ви найбільше цінуєте в людях?». Найбільш привабливими людськими якостями для учнів 9-х класів є три складові благородства: правдивість, повага до інших, доброта. Подобається підліткам і розвинене почуття гумору (діаграма 10). Зауважимо, що такий вибір учні здійснили і в 2013 році.

Діаграма 10. Розподіл відповідей учнів на запитання: «Що Ви найбільше цінуєте в людях?», (у відсотках)

Пріоритети дозвілля підлітків свідчать про спрямованість їхньої поведінки, що безпосередньо є наслідком прищеплених батьками цінностей і ідеалів. Загалом учні 9-х класів різноманітно проводять дозвілля, переважно з користю для власного розвитку. Великий відсоток респондентів віддає перевагу спілкуванню з друзями та у соціальних мережах. Такі уподобання можуть збільшувати вірогідність виникнення і розвитку адиктивної поведінки. (діаграма 11).

Різноманітний світ захоплень і інтересів підлітків розкрився у відповідях на відкриту частину запитання: «Як Ви проводите вільний час?». Так, учні малюють, займаються музикою, рукоділлям, танцями, слухають музику, гуляють з собакою, сплять, пишуть оповідання, вірші, співають, фотографують, переглядають інформацію в Інтернеті, займаються програмуванням, доглядають молодшого братика/сестру тощо.

Діаграма 11. Розподіл відповідей учнів на запитання: «Як Ви проводите вільний час?», (у відсотках)

Загалом у сім'ях дев'ятикласників панують доброзичливі стосунки. Однак чверть дев'ятикласників отримали у родині свій перший досвід шкідливих звичок і нецензурних слів.

3.4. Профілактична робота, що проводиться у ЗНЗ з попередження асоціальної спрямованості поведінки підлітків

Діяльність загальноосвітньої школи має бути спрямована на виправлення і нівелювання недоліків як сімейного, так і суспільного виховання, негативних середовищних впливів на зростаючу особистість. Чи володіють педагоги інформацією про конкретні ситуації життя підлітків та їхні проблеми, про їхнє

найближче оточення, про умови сімейного виховання? Яка робота проводиться для недопущення формування протиправної поведінки? Ці питання були поставлені під час дослідження.

З'ясувалося, що в кожному навчальному закладі здійснюється робота щодо запобігання розвитку асоціальної спрямованої поведінки, яка включає різноманітні превентивні заходи (діаграма 12).

Діаграма 12. Розподіл відповідей учнів на запитання: «Що з переліченого здійснюється у ЗНЗ?», (у відсотках)

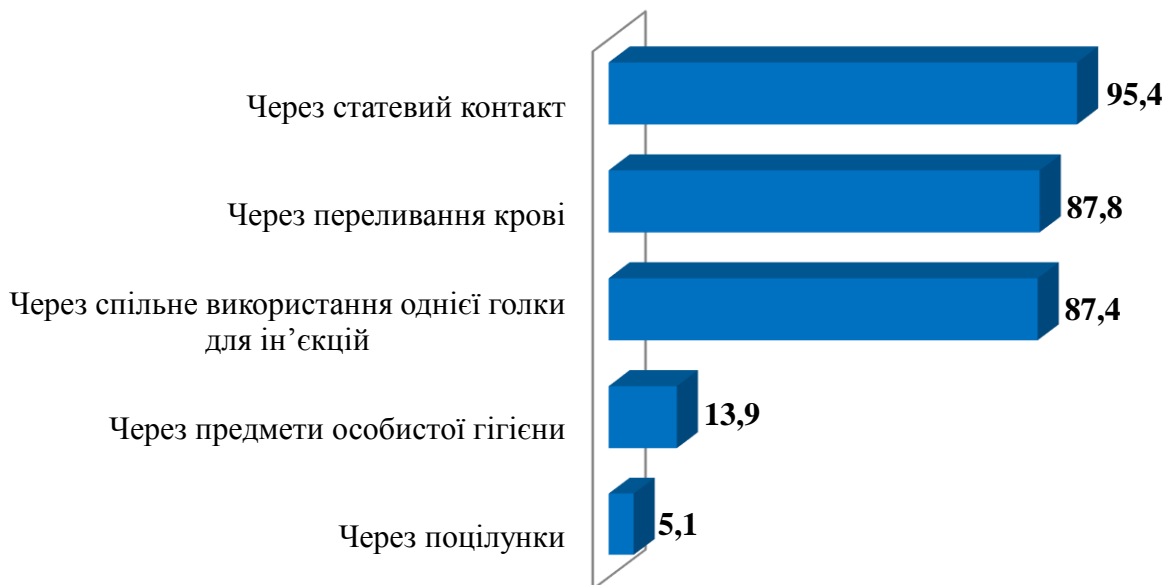

Порівнюючи результати досліджень за 2013 та 2015 роки, можна констатувати, що в 2015 році акцент у профілактичній роботі в основній школі змістився на психологічне тестування. Натомість менше, ніж у 2012 році, приділялось уваги залученню учнів до діяльності за інтересами, індивідуальним бесідам психолога з учнями, відвідуванню родин проблемних учнів.

Одним із показників ефективності профілактичної роботи є рівень обізнаності учнів у питаннях здорового способу життя, інфекцій, що передаються статевим шляхом, зокрема, найбільш небезпечної хвороби 21

століття – СНІДу. Загалом 90% дев'ятикласників знають, яким чином відбувається зараження. Однак є незначний відсоток учнів (до 13%), які вважають, що джерелом передачі інфекції є предмети особистої гігієни; 5% – поцілунки.

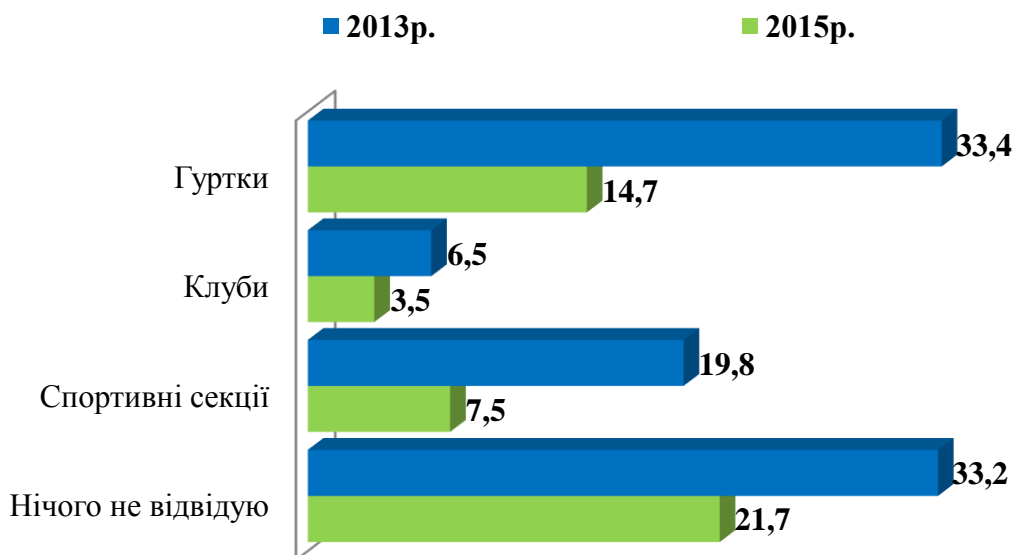
Діаграма 13. Розподіл відповідей учнів на запитання: «Як передається ВІЛ-інфекція?», (у відсотках)

Важливим напрямом превентивного виховання у школі є залучення школярів до позашкільної діяльності, що сприяє інтелектуальному, морально-етичному, естетичному розвитку, виробленню стійкості до негативних впливів середовища. За останні роки помітна негативна тенденція щодо залученості підлітків до заходів в позаурочний час (діаграма 14). Так, порівняно з 2013 роком майже у два рази зменшилась кількість учнів, що відвідують у ЗНЗ гуртки, клуби, спортивні секції. Натомість, зросла кількість учнів, які нічого не відвідують. Негативна динаміка, хоча й не так яскраво виражена,

прослідковується і щодо відвідування учнями гуртків, секцій за межами ЗНЗ (діаграма 15).

Діаграма 14. Розподіл відповідей учнів на запитання: «Що Ви відвідуєте в позаурочний час у ЗНЗ?», (у відсотках)

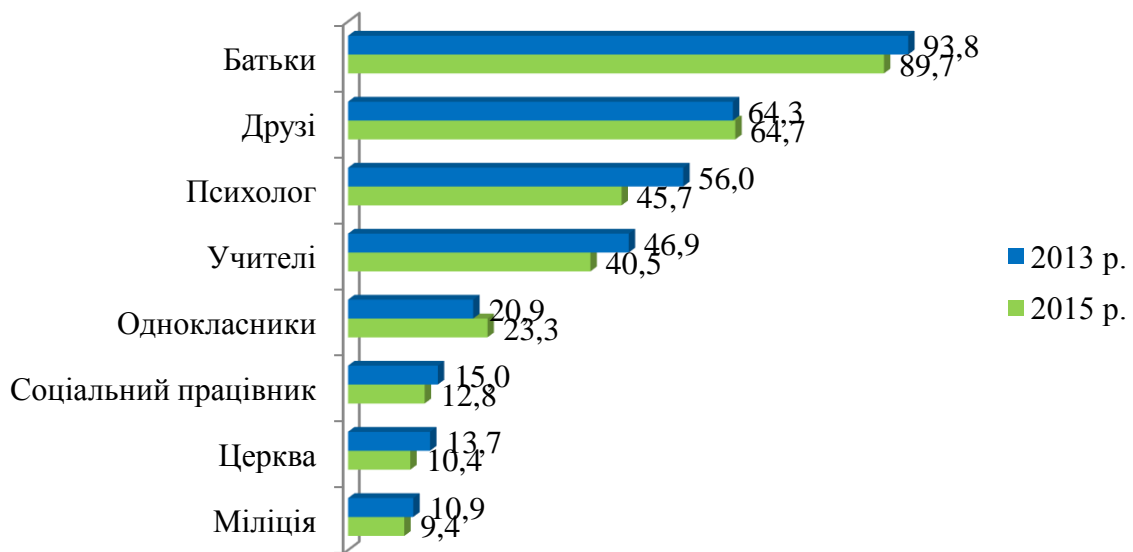

Діаграма 15. Розподіл відповідей учнів на запитання: «Що Ви відвідуєте в позаурочний час за межами ЗНЗ?», (у відсотках)

Нинішні дев'ятикласники, як і їхні однолітки два роки тому, вважають, що батьки перші повинні допомогти підлітку, який ступив на хибний шлях (діаграма 16). Хоча у разі виникнення проблемних ситуацій у стосунках з однолітками половина дев'ятикласників (53%) звернуться по допомогу до друзів (діаграма 17). Такі результати красномовно свідчать про вікові психологічні зміни в їхньому розвитку. Друзі для підлітків починають відігравати головну роль у вирішенні критичних життєвих ситуацій. Рейтинг педагогів у списку довірених осіб підлітків порівняно з 2013 роком знизився (діаграма 16). Найменше підлітки довіряють представникам релігійних організацій і працівникам міліції.

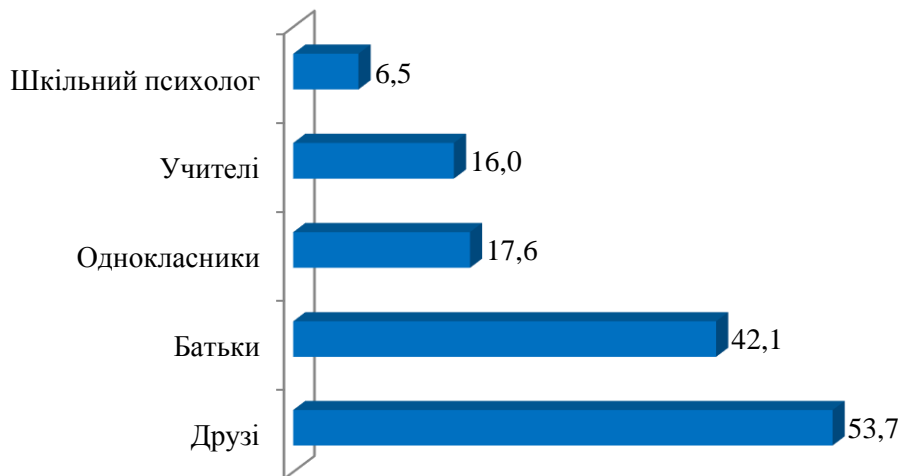
Діаграма 16. Розподіл відповідей учнів на запитання: «Як Ви вважаєте, хто повинен допомогти учневі, який ступив на хибний шлях?», (у відсотках)

У відкритій частині запитання «Хто найчастіше допомагає Вам вирішувати проблеми у стосунках з однолітками?» учні зазначили, що здебільшого вони самі намагаються розібратися із проблемною ситуацією.

Також посередниками у вирішенні проблем комунікації бувають сестра, брат, класний керівник, Інтернет друзі, бабуся.

Діаграма 17. Розподіл відповідей учнів на запитання: «Хто найчастіше допомагає Вам вирішувати проблеми у стосунках з однолітками?», (у відсотках)

Отже, в кожному навчальному закладі здійснюється робота щодо запобігання розвитку асоціальної спрямованої поведінки, переважно вона зосереджена на пропаганді здорового способу життя та психологічному тестуванні учнів. Порівняно з 2013 роком зменшилась кількість учнів залучених до позашкільних заходів. Не сприяє успішному здійсненню превентивної роботи у більшості навчальних закладів і психологічна дистанція між педагогами і учнями 9-х класів.

Стислий виклад інформації

1.1. Загальна характеристика учасників дослідження

У дослідженні брали участь 51,1% учнів жіночої статі, 48,9% учнів чоловічої статі.

69,5% учнів мають брата чи сестру.

1.2. Стан формування девіацій в учнів 9-х класів

Які форми асоціальної поведінки найбільш поширені серед учнів 9-х класів?

72,4% дев'ятикласників вважають куріння найбільш поширеною формою протиправної поведінки у підлітковому середовищі, 68,3% – вживання нецензурних слів, 64,2% – грубість, 63,9% – негативне ставлення до навчання, 55,7% – конфліктність, 42,4% – порушення поведінки у школі, 42,1% – вживання наркотиків/токсичних речовин 36,2% – непідкорення, критика дорослих, 35,8% – крадіжки.

24,9% дев'ятикласників вважають алкоголь, наркотики, цигарки засобом для розслаблення, 8,7% – самоствердження.

3,9% дев'ятикласників курять, 3,0% – вживають алкоголь.

58,8% учнів вживають нецензурні слова час від часу, а 5,3% постійно.

18,2% учнів ображали, принижували інших учнів у школі.

59,8 % дев'ятикласників зазначили, що в класі є учні, які прогулюють школу, 37,7% – постійно конфліктують з оточуючими, 25,3% – помічені у вживанні алкогольних напоїв, 7,7% – токсичних чи наркотичних речовин.

1.2. Вплив освітнього середовища навчального закладу на профілактику відхилень у поведінці підлітків

Які стосунки в класних колективах?

92,8% дев'ятикласників комфортно почуваються у класі.

7,2% учнів відчувають дискомфорт у класі.

59,9% учнів задоволені стосунками з однокласниками.

38,4% учнів частково задоволені своїми стосунками з однокласниками, 1,7% – не задоволені.

36,5% учнів не зазнавали образ, приниження у школі.

37,5% дев'ятикласників ображали, принижували однокласники, 16,9% – зазнавали приниження від учителів, 16,1% – від учнів старших класів.

26,3% дев'ятикласників не мають проблем у стосунках з однолітками.

Де найчастіше порушуються права учнів?

16,6% учнів зазначили, що порушення власних прав найчастіше відбувається у громадських місцях, 11,5% – у школі, 8,5% – у компанії однолітків, 5,8% – у родині.

1.3. Роль сім'ї в профілактиці девіантної поведінки підлітків

Яка атмосфера панує в родині дев'ятикласників?

87,9% родинних стосунків дев'ятикласників побудовані на взаєморозумінні, у 6,9% – переважають конфлікти, 2,8% – байдужість.

У 20,2% родин дев'ятикласників використовують ненормативну лексику.

16,3% – дев'ятикласників уперше спробувати спиртне запропонували батьки, 14,0% – уперше самі скоштували алкогольні напої, 13,2% – уперше запропонували друзі.

Як проводять учні вільний час?

83,9% дев'ятикласників у вільний час гуляють з друзями, 73,4% – спілкуються у соціальних мережах, 64,2% – займаються спортом, 53,1% – відвідують курси, гуртки, 47,1% – читають художню літературу, 42,8% – грають у комп'ютерні ігри.

Які якості, риси характеру цінують учні 9-х класів?

84,4% підлітків цінують в людях чесність, правдивість, 77,5% – почуття гумору, 77,1% – повагу до інших, 71,4% доброту, 63,2% – справедливість, 42,1% – уміння досягти бажаного, 45,9% – незалежність поглядів, 45,2% – толерантність, 33,7% – уміння виплутатися з будь-якої ситуації.

1.4. Профілактична робота що проводиться у ЗНЗ з попередження асоціальної спрямованості поведінки підлітків

89,7% учнів вважають, що допомогти підлітку, який вступив на хибний шлях, повинні батьки, 64,7% – друзі, 45,7% – психолог, 40,5% – учителі, 23,3% однокласники, 10,4% – міліція, 2,6% – ніхто.

Допомагають учням вирішувати проблеми у стосунках з однолітками 53,7% - друзі, 42,1% – батьки, 17,6% – однолітки, 16,0% – учителі, 6,5% – шкільний психолог.

Превентивна робота у 78,4% загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється шляхом пропаганди здорового способу життя (бесіди, лекції), 76,4% – психологічного тестування учнів, 75,9% – залучення учнів до діяльності за інтересами (гуртки, секції, факультативи), 53,0% – просвітницької роботи щодо хвороб, що передаються статевим шляхом, 35,3% – надання допомоги учням, які опинилися у несприятливих умовах життя і виховання, 18,5% – відвідування учителями родин проблемних учнів.

У загальноосвітньому навчальному закладі 14,7% дев'ятикласників відвідують гуртки, 7,5% – спортивні секції, 3,5% – клуби.

За межами ЗНЗ 42,2% учнів відвідують спортивні секції, 34,5% – гуртки, 14,1% – клуби.

Висновки за результатами проведеного дослідження

Моніторингове дослідження «Стан превентивного виховання в основній школі» проведено відповідно до програми. Поставлені цілі й завдання виконані повністю.

Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити висновок, що превентивне виховання у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється частково. Це доводять такі результати дослідження:

- Превентивне виховання дітей і молоді переважно здійснюється на рівні соціально-педагогічної профілактики (первинна профілактика).
- Кілька років поспіль залишаються невирішеними проблемні моменти виховання підлітків: куріння, вживання нецензурних слів, грубість, негативне ставлення до навчання, конфліктність у стосунках з оточуючими, прогули уроків, вживання алкогольних напоїв.
- Четверта частина учнів не розуміє, які можуть бути наслідки від вживання алкоголю, наркотиків, цигарок.
- Спостерігається тенденція щодо збільшення кількості випадків порушення учнями 9-х класів шкільної дисципліни, випадків деструктивної взаємодії в учнівських колективах.
- У навчальних закладах існує психологічна дистанція між педагогами і учнями 9-х класів. У 17% конфліктних ситуацій учасниками були вчителі.
- Залишається проблема деструктивних взаємин в учнівських колективах. Тільки третина учнів 9-х класів (36,5%) не мали досвіду негативного ставлення з боку учасників навчально-виховного процесу.

Аналіз результатів дослідження дозволяє виокремити позитивні психолого-педагогічні характеристики підлітків, які повинні враховуватися педагогами при здійсненні превентивної роботи.

- Більшість дев'ятикласників негативно ставиться до шкідливих звичок, визнає соціальні норми.
- Дев'ятикласникам соромно зізнатися у порушенні соціальних норм.
- Дев'ятикласники цінують високі моральні якості. Найбільш підлітків приваблюють у людях три складові благородства: правдивість, повага до інших, доброта.
- Загалом учні 9-х класів різноманітно проводять дозвілля, переважно з користю для власного розвитку.
- Учні обізнані з питань інфекцій, що передаються статевим шляхом, зокрема, небезпечної хвороби 21 століття – СНІДу. Це свідчить про небайдуже ставлення підлітків до власного здоров'я.
- Підлітки самостійно намагаються розібратися і вирішити проблемні ситуації у стосунках з однолітками.

Проведене дослідження дозволило виявити наступні фактори, що можуть впливати на формування девіантної поведінки у підлітків.

1. Недостатній рівень проведення превентивних заходів щодо попередження, виникнення та поширення в навчальних закладах осередків агресивної поведінки, яка зачіпає проблеми соціально-рольових і міжособистісних стосунків.
2. Недостатній рівень роз'яснювальної роботи серед школярів з питань наслідків шкідливих звичок.

3. Погіршення соціально-психологічного клімату у випускних класах основної школи. У навчальних закладах порушуються права 11% учнів 9-х класів.
4. Збільшення кількості випадків деструктивної взаємодії в учнівських колективах.
5. Негативний приклад соціальної поведінки у родинах учнів: перший досвід шкідливих звичок і нецензурних слів.
6. Більшість підлітків проводить вільний час у соціальних мережах.

Порівняльний аналіз результатів досліджень за 2013 і 2015 роки.

- Не змінилась ситуація у вирішенні проблемної поведінки підлітків: конфлікти, вживання алкогольних напоїв. За останні два роки зріс показник по прогулам уроків учнями 9-х класів.
- Порівняно з 2013 роком цьогоорічні дев'ятикласники менше задоволені стосунками з однокласниками.
- Порівняно з 2013 роком збільшилась кількість учнів, які визнали, що їхні права не порушуються. Покращилась ситуація з дотримання прав учнів у громадських місцях, компаніях однолітків. Не змінилась ситуація у навчальному закладі, погіршилась – у родинах учнів.
- Два роки поспіль для підлітків залишаються привабливими такі риси характеру: правдивість, повага до інших, доброта, почуття гумору.
- Порівняно з 2013 роком акцент у профілактичній роботі в основній школі змістився на психологічне тестування. Менше, ніж у 2013 році, приділялось уваги залученню учнів до діяльності за інтересами, індивідуальним бесідам психолога з учнями, відвідуванню родин проблемних учнів.

- Порівняно з 2013 роком майже у два рази зменшилась кількість учнів, що відвідують у ЗНЗ гуртки, клуби, спортивні секції. Зросла кількість учнів, які нічого не відвідують.
- Порівняно з 2013 роком знизився рейтинг педагогів у списку довірених осіб підлітків.

Рекомендації за результатами проведеного дослідження

Дослідження дозволило намітити наступні основні напрями виховно-профілактичної діяльності загальноосвітньої школи в контексті нівелювання девіантної поведінки та усунення причин, що її породжують:

- а) реалізація тісної співпраці з інститутом сім'ї;
- б) урізноманітнення змістовних видів діяльності підлітків у сфері вільного часу;
- в) проведення концертів, конкурсів, вікторин, масових свят та інших культурних заходів у сфері позакласної та позашкільної діяльності підлітків;
- г) реалізація спортивно-оздоровчої діяльності як протягом навчального року, так і в канікулярний час;
- д) забезпечення соціального захисту підлітків і узгоджена діяльність усіх соціальних інститутів, що здійснюють профілактику девіантної поведінки стосовно конкретного індивіду;
- е) упровадження програми примирення серед однолітків, яка навчає учнів вирішувати конфлікти ненасильницьким шляхом за допомогою медіаторів (посередників), шляхом створення у навчальних закладах служб порозуміння.

Успішна реалізація зазначених напрямів можлива за умови об'єднання зусиль фахівців різного профілю: соціальних педагогів, класних керівників, психологів, медичних, соціальних працівників, а також у тісному контакті педагогічного колективу загальноосвітніх закладів та батьків.